

INTERVJU Prof. Martin Kranner

Spomini na prva povojna leta...

Profesorja Martina Krannerja sem na njegovem domu v Pevmi ponovno obiskala 14. julija letos. Tokrat sva v pogovoru obravnavala povojna leta: spregovorila sva o Žabnicah ter o njegovem delovanju v Gorici. Profesor Kranner je poldrugo desetletje (1947-60) poučeval telesno vzgojo na slovenskih srednjih šolah, nato pa na italijanskem tehničnem industrijskem zavodu Galileo Galilei v Gorici (1960-86). Bil pa je tudi zelo dejaven na športnem področju, najprej v italijanskih društvih v Gorici (Ardita, Iris Domo, Libertas, Unione Ginnastica Goriziana), nato pa v slovenskem Športnem združenju Olympia (od marca 1961), ki ga je ustanovil, bil več let njegov predsednik in športni vodja.

V prejšnjih treh intervjujih v Novem glasu, pa tudi v podlistkih, ki so bili objavljeni v tem tedniku, je bil doslej govor o predvojnih in medvojnih letih. Avgusta leta 1945 pa ste se z družino, ki je bila v slovenskem begunskem taborišču na Koroškem, vrnili v rojstne Žabnice. Kaj bi povedali o prvem povojnem obdobju?

O povojnih poteh iz Žabnic na Koroško, kamor sem v slovenska begunska taborišča, predvsem v Kellerberg in Špital, nosil sporočila, ki so prihajala iz begunske pisarne v Rimu, sem že nekaj omenil v prejšnjih intervjujih, predvsem v tistem, v katerem sem spregovoril o ljubljanskem škofu Gregoriju Rožmanu, ki je bil kot begunec gost v škofijem dvorcu v Celovcu. Do januarja leta 1947 sem večkrat ilegalno prestopil mejo in nosil sporočila v taborišča, pa tudi v Celovec, kjer je nekaj časa bival kot begunec dr. Jože Basaj, ki je januarja 1945 postal predsednik novoustanovljene Narodnega odbora za Slovenijo v Ljubljani. Ker je bil v Celovcu preveč na očeh jugoslovanskim oblastem, nevarno je bilo, da bi ga ugrabili, se je umaknil na Tirolsko. Njegova dva sinova sta bila domobranci in skupaj z drugimi soborci izročena Titovim partizanom ter neznano kje umorjena. Naj omenim, da sem se v tistih prvih letih nekajkrat podal tudi v Trst, kjer so našli zatočišče mnogi begunci, nekateri so učili na slovenskih šolah. Od njih sem odnašal poročila v Rim.

Še ena zanimivost. Leta 1946 sem se v Trstu sestal z dr. Albionom Šmajdom, članom Narodnega odbora, ki je tja prišel iz Rima, kjer je živel kot begunec. Februarja 1946 ga je prav v Trstu ugrabila jugoslovanska tajna policija. To se je zgodilo v hiši blizu železniške postaje, v kateri smo se z begunci, ki so živeli v Trstu, sestajali tisti, ki smo prihajali od zunaj. Lastnica hiše, neka starejša gospa, je bila sorodnica primorskega učitelja Š., ki je kot begunec iz Italije pred letom 1941 učil v Sloveniji, bil je tudi moj učitelj v 4. in 5. razredu ljudske šole v Devici Mariji v Polju. Kot

večina primorskih učiteljev beguncev je bil svobodomislec. Ker sem ministriral pri mašah, mi je precej nagajal. V Trstu pa je bil kasneje zaupnik Udbe, pri omenjeni sorodnici je iskal podatke o tem, kdo prihaja v omenjeno hišo. Ko je Šmajd prišel v Trst, je v hiši tudi preupal, zaupnik je verjetno to sporočil Udbi, ki ga je ugrabila. Dr. Šmajda so odpeljali v Slovenijo, ga zaslišali in usmrtili. V Arhivu RS je ohranjen zapis o njegovem zaslišanju v Ljubljani.

Milan Kravanja, vrtnjenec iz Dachaua, ki je bil po vojni v službi Amerikancev na Trbižu, me je opozoril, naj ne hodim več v Trst. Rekel mi je, da Ozna zve za vsakogar, ki pride v Trst. Ko so Šmajda ugrabili, sem bil v Žabnicah.

Kako so prihajala sporočila iz Rima?

Do Žabnic jih je prinašal znanec še iz ljubljanskih let, ki je bil doma kot jaz iz fare Devica Marija v Polju, tudi sam član dijaške Katoliške akcije, profesor Janez Grum. Danes živi v ZDA in bo oktobra dopolnil 102 leti. Naj kot zanimivost omenim, da sem s prof. Grumom, ko je še bil v taborišču na Koroškem, poleti leta 1945 obiskal tudi koroškega voditelja in politika dr. Jožka Tischlerja, ki se je takrat vrnil iz medvojne prisilne preselitve v Nemčijo. Razlagala sva mu, kako je komunistična partija, ki ga je vabila v vrste koroškega "demokratskega giban-

Andrej Križman in Pavle Robič, nekdanji delavski organizator France Pernišek in drugi. Na vse možne načine so skušali pomagati in svetovati slovenskim beguncem, ki so bili razsejani po Italiji in v begunskih taboriščih na avstrijskem Koroškem. Zbirali so tudi novice iz Slovenije, ki so jih prinašali nekateri redki ubežniki, ki se jim je posrečilo skrivaj prekorčiti mejo med Avstrijo in Slovenijo. Poskušali so tudi organizirati ilegalne vstopne v Slovenijo, da bi poizvedeli o razmerah v domovini.

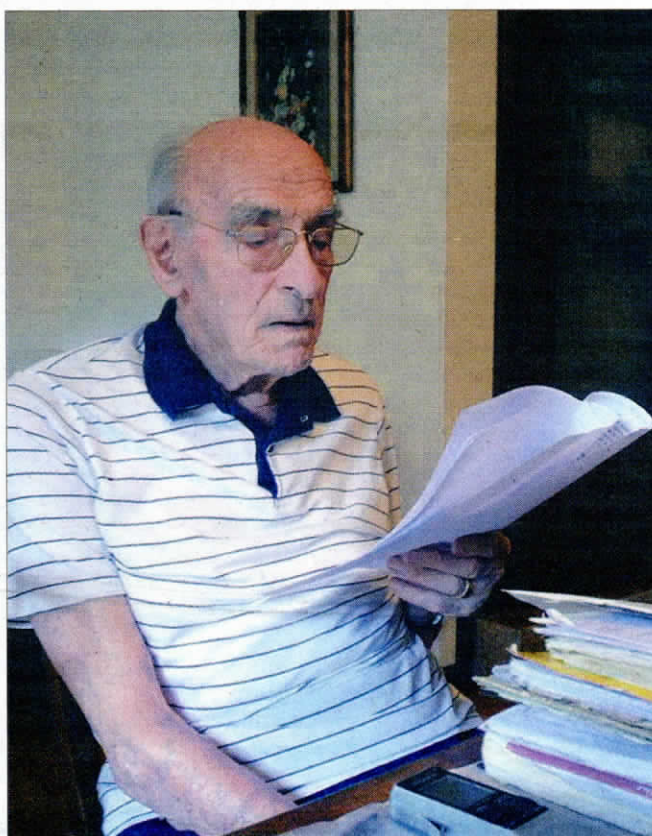
Kdaj ste zvedeli za Kočevski rog?

Po omenjenih redkih ubežnikih iz Slovenije in po še bolj redkih ilegalnih poizvedovalcih je nekaj novic v begunstvo in v Rim le prišlo. Že konec junija se je zvedelo za strahotno novico, da je angleška vojaška oblast slovenske domobranci, ki so bili v begunskem taborišču v Vetrinju, izročila Titovim partizanom, ne pa, kot je uradno krožila vest, da so jih premestili v Italijo.

Vedelo se je, koliko domobranci iz Vetrinja so Angleži še na Koroškem izročili partizanom. Izvedelo se je, da so partizani izročene mlade fante peljali v razne kraje v Sloveniji, da so tam stradali in so jih mučili, da so oficirje ločili od ostalih in da so mnoge pobili. Nihče pa še ni točno vedel, da je prišlo do množičnega pobijanja. Nekaterim izročeniim iz prvega transporta je uspelo zbežati. Ko so domobranci vojaškemu vodstvu poročali, kaj se je zgodilo, jim niso verjeli in tako je drugi transport odšel smrti naproti. Zlasti jim ni hotel verjeti poveljnik, general Franc Krenner. Niso hoteli verjeti niti nekemu železničarju, domačinu iz Podrožce, ki je prišel povedat, da so na železniški postaji Angleži izročili domobranci partizanom. Krenner mu je zagrozil, da ga bo dal zapreti, ker širi alarmantne vesti, in ga je dal izgnati iz taborišča. Z drugega transporta 28. maja sta se rešila dva, eden je bil zdravnik Janez Janež, kasnejši znani kirurg-misijonar na Kitajskem in pozneje na Tajvanu oz. na Formozi. Drugi pa je bil njegov sofer. Janež sem poznal, ker je bil zaročen z mojo sestrnico Ado; ušel je iz transporta v Pliberku, zbežal je iz kolone in se skril v bližnje žitno polje. Angleži ga niso preveč iskali. V tem polju je ostal skrit do večera, se ponoči vračal in 30. maja prišel v Celovec, kjer so bili nastanjeni člani Narodnega odbora. Šele njemu so verjeli. V taborišče je prišel nekaj dni po odhodu zadnjega transporta.

Nekateri domobranci so se po teh novicah preoblekli v civilne obleke, kar jih je rešilo, da niso bili naloženi na tovornjake. Mnogi pa so se vdali v usodo, češ "kamor so šli drugi, gre-

mo tudi mi". Tako so odgovarjali tudi meni nekateri fantje iz Device Marije v Polju, ko sem jim prigovarjal, naj se preoblečejo v civilno obleko in si tako rešijo življenje. Vendar je takrat vladala neka kolektivna psihoza in vdanost v usodo, ki je silila vse v gotovo smrt. Naj omenim nekatera imena: Franca Pirca, mirnega fanta iz Polja, ki sem ga poznal kot člana Katoliške akcije. Ko sem mu prigovarjal, naj ostane, mi je odgovoril, "ta-

ko je usojeno, grem". Podobno mi je odgovoril Janko Habič z Vevč, odličen fant, član Marijine kongregacije. Nekaterim redkim pa je uspelo, da so zbežali z morišč, iz brezen.

V taborišča in tudi v Rim so tako le prišle strahotne vesti o množičnih pobojih. Še pozimi leta 1945-46 pa slika takega obsega ni bila še znana.

Vi ste bili takrat v Žabnicah? Živel sem že v Žabnicah in sem se pozno jeseni leta 1945 vpisal na univerzo v Gradcu. V Žabnicah sem bil bližje novicam, ki so prihajale v taborišča, novicam tudi tistih redkih, ki jim je uspelo zbežati z morišč, pa čeprav tudi sam nisem verjel, da je bilo pobijanje tako masovno. V tistem prvem letu sem tudi pomagal nekaterim beguncem na Koroškem, da so ilegalno prišli čez mejo v Italijo. Naj omenim, da sem se enkrat opogumil, da sem tudi sam šel čez mejo v Slovenijo poizvedovat o položaju. Mejo sem prestopil pri Ratečah, a si nisem upal naprej v notranjost in sem se kmalu vrnil.

Naj se ob tej priložnosti spominim Vinka Levstika, bivšega domobranci, doma od Sv. Gregorja pri Velikih Laščah. Bil je v transportu domobranci, ki so jih Angleži izročili partizanom. Ko je vlak pri Celju vozil počasneje, je skočil z vlaka, se zatekel v bližnji gozd, se nekaj dni skrivaje prebijal do meje v Italijo, jo prečkal in se napotil

najprej v Rim in se javil v pisarni za begunce, nato pa je odšel na Južno Tirolsko. Tam se je zaposlil, po nekaj letih se je preselil v Rim, tam najel manjši hotel in ga pozneje kupil. Po nekaj letih se je preselil v Gorico, vzel v najem Palace Hotel in tudi tega pozneje kupil. Iz Gorice je znal navezati legalne in ilegalne stike s Slovenijo. Nekajkrat pa se je, korajžen kot je bil, tudi sam ilegalno napotil v Slovenijo iskat informacije. Umrl je mnogo prezgodaj. Pokopan je v svojem rojstnem kraju. Vinko Levstik je bil vključen tudi v povojne pobege nekaterih ljudi iz Slovenije na zahod. Zlasti leta 1946 je prepeljal več ljudi preko meje.

Na dom moje tete v Žabnicah, kjer smo živeli prvo leto naše vrnitve v moj rojstni kraj, je jeseni 1945 ali spomladi 1946 neki pater frančiškan prinesel torbo, v kateri je bil arhiv polkovnika Mirka Bitenca. To je bil arhiv vojaškega štaba Slovenske narodne vojske s sezname napredovanj domobranskih oficirjev. Najprej sem mislil, da mi je gradivo pu-

stil Bitenc sam, ko se je ilegalno napotil v Slovenijo, v Ljubljani so namreč ostali tudi njegova žena in otroci. Udba pa je za ta Bitenčev obisk izvedela, ga prišla in ga na javnem procesu zaslišala in obsodila na smrt. Pozneje sem izvedel, da je pater torbo prejel v Trstu z naročilom, naj jo izroči meni, ki sem obiskoval taborišča na Koroškem. Kdo je torbo prinesel v Trst, pater ni vedel. Prinešeno gradivo sem pred leti odnesel Tinetu Velikonji, ki je bil odbornik Nove slovenske zaveze v Ljubljani. Ta je gradivo na-

mojo zahvalo izročil dr. Janezu Arnežu, ki v Škofjih zavodih v Šentvidu pri Ljubljani hrani ogromno zdomskega gradiva, ki ga je prinesel s seboj iz ZDA in zbiral po vsem svetu. Med tem gradivom je tudi arhiv dr. Mihe Kreka.

Do kdaj so se nadaljevale Vaše poti na Koroško?

Do zime leta 1947. Bilo je januarja, ko sem se zadnjikrat ilegalno podal iz Žabnic v taborišče Špital in nato do univerze v Gradcu. Ob vrnitvi na Gorjanski planini, na meji med Ziljsko dolino in Italijo, bi skoraj ostal pod snegom. V nahrbtniku, ki me je težil, sem nosil učbenike, ki sem jih naložil v Gradcu. Nosil pa sem še smuči in krplje, kar me je potem rešilo.

Opišite nam pobilje to zadnjo pot iz Koroške!

Ko sem se vzpenjal iz vasi Gor-

jane na Gorjansko planino, je začelo snežiti. Preden sem prišel do bajte na planini, je zapadlo že precej snega, tako da sem moral na noge privezati krplje. Bilo je že precej temno. Ko sem prišel do bajte, sem bil premočen, saj se je sneg topil na meni. Ker sem bil utrujen, sem se zatekel v bajto, da bi prebil noč. S težavo sem nekoliko odrinil vrata, odpirala so se navzven, in se vrnil v notranjost. Zaradi snega vrat nisem mogel popolnoma zapreti, kar me je rešilo. V bajti sem zanel ožen na ognjišču, da bi se posušil in malo ogrel. Ker je zunaj snežilo, dim ni uhajal skozi vrata in majhno okno in začelo me je dušiti. Moral sem ugasiti ogenj in konec je bilo sušenja premočene obleke. Čakal sem dneva, da bi nadaljeval pot. Ko sem hotel malo bolj odrinuti vrata, da bi prišel ven, jih nisem mogel. Zunaj je namreč zapadlo snega že do polovice vrat. S težavo sem se prerinil skozi priprta vrata, si pripel smuči in skušal nadaljevati pot po vrhu planine do vojaške ceste, ki pelje v dolino Tinjega loga in naprej v Žabnice. Za pot, ki je navadno trajala največ pol ure, sem potreboval štiri ure, kajti smuči so se mi v mehkelem snegu udirale in na podlagi se mi je nabiral sneg. Okoli poldne sem se začel spuščati v dolino Tinjega loga. Tedaj pa se je začel pravi križev pot.

Zakaj?

Cesta se je po strmeh pobočju spuščala v serpentinah. Od serpentine do serpentine so se na cesto spuščali manjši plazovi. Grmadili so se v majhne kupe, ki so mi močno otežkočali pot, saj se mi je drselo nazaj. To me je zelo utrudilo, poleg tega pa še težek nahrbtnik s knjigami, ki jih hranim še danes. Pri neki lovski opazovalnici - to so majhne utice na drevesu, nekaj metrov od tal s klopjo in strehico - sem se ustavil in usedel. Skoraj sem zaspal, a sem se pravočasno zavedel, da bi lahko zmrznil. Nadaljeval sem pot v dolino. Mislim, da bo pot proti Žabnicam lažja, pa sem se zmotil. Na cesti so bili na več mestih od plazov, ki so se spuščali s pobočja, veliki kupi snega. Vzpenjati se čeznje je bila prava muka. Bil je že mrak, ko sem se privlekel do stričevega doma - svoje rojstne hiše. Spominjam se še samo, da sem prosil strica za posteljo, si slekel premočeno obleko in spal do jutra.

Opisana pot mi je še danes, po 70 letih, živo v spominu, kot bi bilo včeraj. Ta zadnja izkušnja neposrednega stika in boja z naravo me je izučila in poti je bilo konec. Odločitev je sovpadala tudi z začetkom poučevanja v Gorici februarja leta 1947.

Sta pa še dve dogodivščini z omenjenih poti na Koroško, ki sta mi ostali v živem spominu.

Povejte nam prvo!

Pozno spomladi leta 1946 sem na Gorjanski planini zaslišal značilno petje divjega petelina, ki je prihajalo z bližnjega drevesa pred menoj. Iz pripovedovanja mojega očeta, ki je bil v mladosti divji lovec, sem vedel, da je takrat petelin slep in gluha za okolico. Hitro sem se približal drevesu in zagledal petelina, kako je z razpetim repom in iztegnjenim vratom pel svojo ljubavno pesem. Še nekaj minut je pel, ko me je zagledal, je odfrfotal.

/ dalje
Erika Jazbar

INTERVJU Prof. Martin Kranner (2)

Spomini na prva povojna leta ...

O bjavljamo drugi del intervjuja s prof. Martinom Krannerjem o povojnih letih, o dogodkih v Žabnicah in o njegovem delovanju v Gorici.

Kaj pa druga dogodivščina z omenjenih poti na Koroško?

Bilo je po Božiču leta 1946 na poti v begunsko taborišče Špital in nato na vseučilišče v Gradcu. V višjih legah je ležal uležan prvi sneg. Ker se mi je udralo, sem si pripel smuči. Bilo je že precej temno, a zaradi jasnega zvezdnatega neba in belega snega je bila lovška steza, ki sem jo poznal, še zaznavna. Ko sem prišel v gozd, na ozki stezi ni bilo snega, tako da sem si hotel odpeti smuči. Ko sem se pripognil, da bi jih odpel, mi je nahrbtnik, v katerem je bilo nekaj blaga, zdrknil na vrat in glavo in njegova teža me je prevrnila v grmovje z glavo navzdol. S težavo se mi je posrečilo odpeti smuči in se spraviti na noge. Sneg, ki je bil na grmovju, se je otreles name in se odtajal na meni, na vratu in po hrbtu. Hotel sem nadaljevati pot, pa zaradi teme nisem več videl steze. Ni mi preostalo drugega kot čakati jutra. Pri svetlem jutru sem zagledal stezo le kakšen meter nad seboj in sem nadaljeval pot. Spuščal sem se s planine po nizkem snegu v dolino. Sneg mi je premočil usnje gozterjev. Ker sem bil zaspan - vso noč sem namreč bdel -, sem se pri prvem seniku spravil vanj, da bi se naspal. Sezul sem gozterje, jih položil poleg sebe, se zakopal v seno in zaspal. Ko sem se po nekaj urah zbudil, sem si jih hotel obuati, pa jih nisem mogel, ker je premočeno usnje zmrznilo. Ni mi preostalo drugega, kot se znova zakopati v seno in čevlje položiti pod sebe, da se je usnje odtajalo. Obul sem se in ob sončnem dnevu nadaljeval pot v dolino in naprej v taborišče Špital, nato pa z vlakom v Gradec.

Tu naj omenim še eno zanimivost z vlakom. Zaradi medvojnega obstreljevanja so bili vozovi precej poškodovani, skoraj vsa okna so bila razbita. Za vožnjo po železnici je v prvih letih veljalo pravilo: vrtnjenci iz koncentracijskih taborišč imajo prednost na prevoznih sredstvih, zlasti pa na vlakih. Te ugodnosti smo se povratniki posluževali, pa smo zato marsikdaj slišali za seboj "Verfluchte KZ-ler", to je "prekleti vrtnjenci".

Kako ste prišli v Gorico?

Konec leta 1946 me je v Gorico poklical dr. Anton Kacin, ki je bil v času Zavezniške vojaške uprave nadzornik za slovenske srednje šole. Dr. Kacina sem poznal iz medvojnih let kot šolnika in dejavnega člana skupine Janka Kralja, ki me je nekoč poslal na njegov dom v ulici Contavalle v Gorici. Spominjam se njegove velike knjižnice.

V Gorico me je dr. Kacin poklical zato, ker bi morali jeseni 1947, ko bi zavezniška uprava prepustila Julijsko Benečijo italijanski oblasti, opustiti poučevanje mnogi profesorji, ki niso imeli italijanskega državljanstva. Konec šolskega leta 1946/47 so nekateri res odšli v Trst na slovenske šole, ali pa so se izselili. Med njimi so bili profesorji Maks Šah, Vinko Beličič, Oton Muhr, Oton Berce, če omenim le nekatere. Med dijaki v Gorici brez italijanskega državljanstva, ki so morali zapustiti slovenske goriške šole, pa so bili na primer sin pesnika Zoržuta iz Brd, neki Kranjc, ki je šel študirat v Španijo, Ravnikar, ki se je preselil v ZDA, kjer je umrl pred nekaj meseci, in drugi.

Na katerih šolah ste poučevali?

Poučeval sem telesno vzgojo na vseh tedanjih slovenskih srednjih šolah: na nižji gimnaziji in strokovni šoli, ki sta

bili v stavbi v ulici Randaccio, pa na gimnaziji - liceju in učiteljski, ki sta bila v Križni ulici (ul. Croce). Sprva sem učil samo telovadbo, od leta 1953 pa še slovenščino, ker sem tistega leta diplomiral iz tujih jezikov.

Kje ste diplomirali?

To je zgodba zase. Diplomiral sem na univerzi v Neaplju. Neapelj pa sem izbral zato, ker je bila to edina univerza, na kateri si bil vpisan, a ni veljala obveznost prisotnosti pri predavanjih. Že leta 1947 sem se nameraval vpisati na univerzo v Trstu, a so mi delali veliko težav. Najprej bi moral opravičiti, zakaj sem kot italijanski državljan študiral v Ljubljani, dalje bi me vpisali v prvi letnik in ne bi priznali nobenega izpita iz Ljubljane, skratka, našli so vse možne izgovore in to, mislim, ker sem bil "ščavo" in ker so v upravni pisarni bili še stari fašistično nastrojeni uradniki.

Nato sem zvedel za možnost študija slavistike na Ca' Foscari v Benetkah. Leta 1948 sem se šel pozanimat v Benetke. Uredil sem vse potrebno za vpis, priznali bi mi tudi eno leto ljubljanske univerze in izpite prvega letnika. A zapletlo se je, ker je veljala obveznost navzočnosti pri lekcijah, kar je bilo zame nemogoče, ker sem že poučeval.

Kako ste prišli v Neapelj?

Iz zagate me je rešil profesor Saurin, begunec iz Jugoslavije, doma iz Idrije,

loge?

Naslov je bil Podoba matere v Cankarjevih delih. Temo mi je predlagal profesor Damiani. Nalogo sem napisal v slovenskem jeziku, ker je veljal predpis,

da mora biti tri četrti diplomske naloge v jeziku, ki je bil izbran kot glavni predmet. Tezo sem potem vso napisal v slovenščini. Tudi pri nekaterih izpitih sem si pomagal s slovenščino in francoščino, kar je bila zame rešitev, saj italijanščine nisem obvladal. Izpite iz italijanščine sem odlašal do konca študija, opravil sem jih šele v četrtem letniku pri profesorju Fernandu Figurelliju, ki je kot tekst zahteval svojo knjigo o pesniku Leopardiju Il mondo morale di Leopardi. Imel sem srečo, da mi je dovolil, ko sem mu omenil, da sem tujec in da ne znam italijanščine, razgovor v francoščini. Francoščino pa sem precej dobro obvladal, ker sem imel na gimnaziji v Ljubljani za francoščino zelo strogega profesorja, brata msgr. Alojzija Novaka, kanonika v Gorici.

Živeli ste v Žabnicah, učili v Gorici in študirali v Neaplju... Ko ste bili v Gorici, kje ste stanovali?

Stanoval sem na Placuti, v zgodovinski stavbi katoliških Slovencev, kjer sta bila sedež KTD in tiskarna. Po vojni je bila v njej edina dvorana za kulturne prireditve slovenske katoliške skupnosti. Bila je to dvorana Brezmadežne z majhnim odrom, ki jo je dal napraviti msgr. Mirko Brumat, ki je bil predsednik goriške Marijine družbe. Prav njene družbenice so mu prispevale denar za gradnjo.

V stavbi na Placuti sem stanoval do svoje poroke februarja leta 1950. Bival sem v podstrešni sobi s časnikarjem Poldetom Kemperletom. Takrat je Kemperle sooblikoval tednik Slovenski Primorec, ki je bil tiskan na Placuti. Pisal pa je še za tednik Demokracija, ki je takrat že izhajal v Trstu. Kemperle se je name večkrat jezil, ker sem prihajal v sobo pozno zvečer. Nisem bil namreč dejaven samo v športnih društvih, ampak še bolj v obnavljanju predvojne katoliške politične skupnosti, ki sem jo od vsega začetka tudi zastopal v SDZ (Slovenski demokratični zvezi) skupaj z dr. Kacinom, ki je bil predsednik Slovenske katoliške skupnosti, in še z nekim njenim članom. Razmerje v odboru SDZ je bilo tri-tri, to je po trije zastopniki liberalne Sfiligiojeve skupine in trije katoliške skupnosti, katere odbornica je bila prvo leto tudi Meri Melzer iz Mirna.

Povrnimo se k slovenski šoli. Kakšna je bila takrat slovenska šola v Gorici?

Ko sem začel poučevati februarja 1947, je bilo v posameznih razredih veliko število dijakov. Po poletju 1947 pa se je njihovo število zmanjšalo. Šolo so namreč morali zapustiti vsi optanti. Tako so se razredi, ki so prej šteli tudi do 40 dijakov - zlasti na strokovni so bili razredi številčni, pa tudi na nižji gimnaziji -, znatno skrčili. Na goriških slovenskih šolah je bilo v prvih letih tudi veliko Tržičanov, ki so bili večinoma gojenci Alojzijevega in kasneje tudi Dijaškega doma.

Kakšno je bilo takrat vzdušje?

V prvih letih sem sicer bolj malo živel v Gorici, saj sem izkoristil možnost, da sem lahko opravil vse šolske ure v treh dneh in se nato vračal v Žabnice. Vzdušje med dijaki je bilo normalno, ideoloških prepričanj v prvih letih ni bilo. O slovenski pripadnosti se ni veliko govorilo. Do težav je prišlo pozneje, zlasti ko so v Dijaški dom prišli iz Trsta nekateri vzgojitelji, ki so bili levo usmerjeni. Zato so mi v poznejših letih nekateri dijaki iz Dijaškega doma, ki so bili pod vplivom teh vzgojiteljev politično in ideološko nastrojeni, nekajkrat nasprotovali, ker sem bil ideološko zaznamovan zaradi udeleževanja v katoliškem taboru in v SDZ.

Nekaj težav pa ste imeli kot predstavnik slovenske šole tudi z italijanskimi ustanovami.

Tako je bilo pri udeležbi slovenskih šol na pokrajinskih lankatletskih tekmah na stadionu Baiaumonti v Gorici. Brez moje vednosti si je neki dijak, gojenec Dijaškega doma, pri točki skok v višino zamenjal telovadne hlačke. Namesto belih, ki smo jih kot šola uradno imeli, je oblekel rdeče. To je izzvalo protest nekaterih italijanskih gledalcev. Zagovarjati sem se moral pred šolskim skrbnikom. Drugič je bilo zaradi udeležbe slovenskih šol na pokrajinskih smučarskih tekmah. Organizator tekmovanja, predsednik italijanskega planinskega društva CAI, inž. Egone Lodatti, ni hotel sprejeti vpisa slovenskih šol na tekmovanje. Tisto leto so slovenske šole obiskovali nekateri dijaki iz Žabnic, ki sem jih poznal kot dobre smučarje. Prišlo sem se pri šolskem skrbniku, ker smo imeli v šolah uradno priznan vsedržavni športni odsek. Pritožba je bila sprejeta in Lodatti je moral vpisati tudi slovenske šole kot tekmovalce.

Kaj pa odnosi z goriško občino?

Moram priznati, da kot profesor nisem imel kakšnih posebnih težav, pa čeprav je takrat županoval dr. Ferruccio Bernardis, ki ni veljal ravno za velikega prijatelja Slovencev. Zanimivo pa je, da je ugodil vsem mojim prošnjam glede ureditve prostorov za pouk telesne vzgoje v ulici Randaccio, verjetno zato, ker me je poznal kot učitelja smučanja svojih dveh hčerk, ki sta bili v skupini Goričanov, ki so pozimi ob nedeljah prihajali na Trbiško in sem jih učil smučanja.

Kako pa je bilo z učbeniki in drugim gradivom?

Nekateri profesorji so pripravljali skripta in jih delili med dijake. Nekaj učbenikov je bilo tiskanih že pod zavezniškimi, nekaj redkih pa je prišlo iz Ljubljane. Nekateri profesorji so učno snov narekovali in dijaki so pisali v zvezke. Razredi so bili opremljeni s tablo in katedrom za profesorje. V prvih letih so dijakinja še nosile obvezne črne predpasnike, dijaki so imeli zvez-

ke in vse potrebščine, skratka šola ni bila v "vojnem stanju", pa čeprav se je vojna končala malo prej. Pri telovadbi sem zahteval kratke hlačke. V prvih dveh letih mojega poučevanja so bili dijaki zadnjih letnikov zelo visoki, tako sem npr. imel v 7. in 8. razredu višje gimnazije dijake, ki so bili večji od mene, kar je bilo sicer naravno, saj so bili stari preko 18 let.

V šolskih sobah so stale peči, ki so jih postrežniki vsako jutro zakurili. Pouk pa je potekal zjutraj in popoldne, ker ni bilo dovolj učilnic. Učiteljske in višja gimnazija sta imela prostore v Križni ulici, nižja in strokovna pa v ulici Randaccio. Pouk telovadbe je bil za vse v ulici Randaccio, za razrede nižje in strokovne šole sem ga imel dopoldne, za gimnazijo in učiteljske pa popoldne. Učnih ur sem imel dovolj, saj sem poučeval na vseh slovenskih srednjih šolah.

Kako pa je bilo s prostorom za pouk telovadbe?

Kar precej prošen in osebnega stika je bilo treba, da sem dosegel, da je občinska uprava v kleti stavbe v ulici Randaccio uredila majhno telovadnico. Položili so lesen pod in prostor pobelili. Nekaj telovadnega orodja sem dal narediti, ker sem si moral sam pomagati. Sosedu, ki je bil sedlar in je imel sina v šoli, sem prosil, da mi je napravil kozo za preskoke. V začetku sem namesto kože uporabljal ozko mizo, da so jo dijaki preskakovali, a mi jo je neki manj spreten in težek dijak polomil, ko je pri preskoku padel nanjo. V telovadnici mi je občina namestila lestvenik in vrh za plezanje. Ker je bila telovadnica - kletni prostor - vsekakor premajhna, smo večinoma telovadili zunaj, tudi pozimi, če je bilo le možno. Nemalo nagovarjanja in diplomacije pa je bilo potrebnih, da sem prostor za šolo v ulici Randaccio, kjer je ravnatelj jeva mati imela zelenjavni vrt, dal zgraditi in preurediti. Dal sem narediti jamo in jo napolniti z mivko, da so mogli dijaki skakati v daljino ali v višino. Na dvorišču sem dal urediti še igrišče za odbojko. Občina mi je vkopala kole, kupila mrežo in žogo.

Kako pa je bilo z odbojko? Med Slovenci v Gorici je takrat ni bilo, dejansko ste jo Vi uvedli.

V resnici so jo takoj po vojni v Gorico prinesli ameriški vojaki. Že prvo leto poučevanja na slovenskih šolah sem imel v mislih, da bi ustanovil slovensko športno društvo, ki bi gojilo zlasti odbojko. Zato sem nekaj slovenskih dijakov povabil in jih vključil v goriško italijansko društvo, v katerem sem bil tako atlet kot trener. Ko sem namreč prišel v Gorico, sem po spletu okoliščin prišel v stik z nekaterimi italijanskimi društvi. Videli so me na šolskem dvorišču v ulici Randaccio igrati odbojko z dijaki in na stadionu Baiaumonti metati kopje. To so bila društva Arditi, Iris Domo, Libertas in UGG (Unione Ginnastica Goriziana). Že pri Arditi, zlasti pa v Iris Domo, sem bil aktiven v odbojki. Nekaj težav je bilo, niso pa bile vezane na šport.

Odbojko sem poznal in kar dobro igral že pred vojno v Devici Mariji v Polju, kjer sem v letu 1935 v fantovskem odseku ustanovil odbojkarstvo ekipo. Odbojkarji fantovskega odseka iz Polja so celo na vseslovenskem taboru leta 1937 v Celju postali slovenski prvaki. Zato je bilo naravno, da sem v Gorici skušal igranje odbojke čim bolj razširiti, tako v društvih kot v šoli. V časopisih sem bil večkrat

"V časopisih sem bil večkrat omenjen, pa ne da sem Slovenec, ampak Poljak oz. Čehoslovak. Ker pa sem včasih spregovoril slovensko, sem zaradi tega naletel na težave."

omenjen, pa ne da sem Slovenec, ampak Poljak oz. Čehoslovak. Ker pa sem včasih spregovoril slovensko, sem zaradi tega naletel na težave.

/ dalje
Erika Jazbar

INTERVJU Prof. Martin Kranner (3)

Spomini na prva povojna leta ...

O bjavljamo tretji, zadnji del intervjuja s prof. Martinom Krannerjem o povojnih letih, o dogodkih v žabnicah in njegovem delovanju v Gorici.

Na kakšne težave ste naleteli v goriških športnih krogih?

Kot odbojkar sem se v Gorici najprej udeleževal v italijanskem društvu Iris Domo, ki je bila župnijska organizacija stolne cerkve. V tem društvu sem bil trener. Igrali smo na igrišču blizu stolnice. Danes tega igrišča ni več, na tem prostoru sta zgrajeni dve stavbi. Ker so nekateri igralci bili Slovenci, sem jim nekaj navodil dajal tudi v slovenščini, kar je povzročilo, da mi je vodstvo društva poslalo opomin, ni me pa odstavilo, ker me je potrebovalo kot trenerja in igralca.

Ko pa je bila odbojcarska sekcija v Iris Domo ukinjena - dali so prednost nogometu -, sem z nekaterimi igralci prestopil v društvo Libertas, ki je bil športni odsek Kršćanske demokracije. V skupino odbojkarjev sem takrat vključil - vedno z namenom, da bi ustanovili slovensko športno društvo - nekatere dijake slovenskih šol. Naj jih omenim: Jože Cej iz Gorice, dva Devetaka z Vrha in Maks Gergolet iz Doberdoba. Vadili smo v telovadnici šolskega poslopja v ulici Margotti, ki ga je imelo v najemu šovinistično italijansko društvo AGI (Associazione Gioventu' Italiana).

Z omenjenimi slovenskimi dijaki, ki naj bi bili zametek novega slovenskega športnega društva, sem govoril slovensko. To je prišlo na ušesa predsedniku AGI-ja, ki je bil fašistično nastrojen, pa čeprav je imel mamo Slovenko. Nekega dne je privihral v telovadnico in mi dejal "Qui si parla solo italiano" in da nimam več kaj delati v telovadnici. Pri Libertas je zahteval, da me izključijo. Društvo pa tega ni hotelo storiti in je raje razpustilo odbojcarsko sekcijo.

Kako se je potem nadaljevala zgodba okoli goriške odbojke? Odbojkarji ukinjene Libertas smo delovanje nadaljevali pri

UGG v novoustanovljenem odbojcarskem odseku. Omenjene slovenske dijake sem obdržal v ekipi. Kot odbojcarska sekcija UGG smo tekmovali tudi v nekaterih mestih zunaj Julijske krajine. Pa je spet prišlo do problema s slovenščino. Nekateri odborniki UGG, zagrizeni Italijani, so v odboru rovarili proti meni, trenerju Slovencu. Tudi tokrat je predsedstvo društva raje razpustilo odbojcarsko sekcijo, kot da bi nastopilo proti meni, ker sem bil tudi atlet društvene lahkootleške sekcije.

Nekaj časa sem razmišljal, kaj bi napravil. Odločil sem se. S pomočjo profesorja Mirka Fileja, ki je bil tudi v odboru Katoliškega

Nekateri odborniki UGG, zagrizeni Italijani, so v odboru rovarili proti meni, trenerju Slovencu. Tudi tokrat je predsedstvo društva raje razpustilo odbojcarsko sekcijo, kot da bi nastopilo proti meni, ker sem bil tudi atlet društvene lahkootleške sekcije.

prosvetnega društva in prefekt v Alojzijevišču, sem marca 1961 ustanovil Športno združenje Olympia, ki deluje še danes. Občni zbor je bil v dvorani Marijine družbe na Placuti. Navzočih je bilo okoli 60 fantov, večinoma iz Alojzijevišča, nekateri pa tudi iz Dijaškega doma in iz goriške okolice. Ustanovljene so bile sekcije za odbojko, lahko atletiko, smučanje, lokostrelstvo in še nekatere. Danes v Olympii deluje v glavnem le odbojka. Prvo leto smo odbojko vadili deloma na odprtem igrišču ob Katoliškem domu, deloma pa v telovadnici na Catterinijevem trgu, kjer smo igrali tudi tekme.

Telesno vzgojo pa ste potem poučevali na italijanskih šolah.

Za poučevanje telesne vzgoje na državnih šolah sem se v poletnih mesecih 1953 in 1954, v času šolskih počitnic, moral udeležiti tečaja za profesorje telesne vzgoje. Na tečaj so se lahko prijavili samo tisti profesorji, ki so vsaj 5 let poučevali telesno vzgojo na kaki državni šoli. Po drugem letu študija je bilo treba napraviti pisni in praktične izpite. Pozitivna ocena je dala možnost napraviti

t. i. didaktično habilitacijo. Ta je dala možnost konkuriranja za stalno mesto. Tečaje sem opravil v Piacenzi, izpite in habilitacijo pa v Milanu. Med 700 udeleženci sem se uvrstil na četrto mesto. Na to mesto sem se uvrstil zaradi univerzitetne diplome, ki mi je prinesla dve točki. Naj pripomnim, da smo med vsemi udeleženci bili samo trije z univerzitetno diplomom. Pri pisnem izpitu v italijanščini mi ni šlo dobro, sem pa zelo dobro opravil praktični del z vajami na orodju in iz nekaterih disciplin lahke atletike.

Ker je bilo na slovenskih šolah premalo ur za stalno mesto, sem konkuriral za razpisano prosto mesto na tehničnem industrijskem zavodu Galileo Galilei v Gorici in se uvrstil na prvo mesto. Leta 1961 sem tam začel učiti. Na slovenskih šolah je zmanjkalo predpisanih 18 ur, ker je bila ukinjena strokovna šola. Na zavodu Galilei ste poučevali do upokojitve leta 1986. Ali ste kot Slovenec imeli težave?

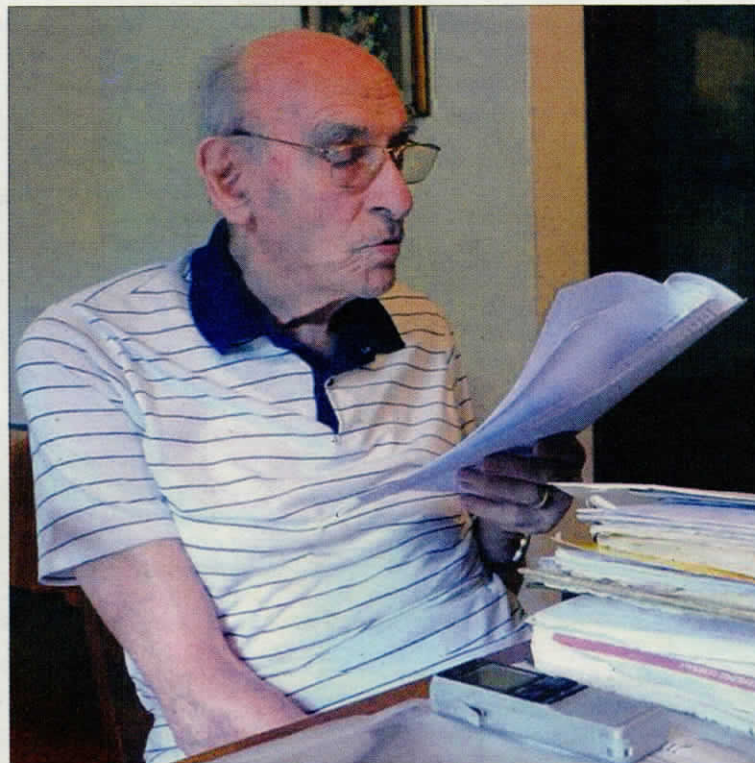
Ko sem dobil imenovanje za omenjeno šolo, mi je precej nagajal redni profesor, ki je bil začasno zaposlen v oddelku za te-

lesno vzgojo na Šolskem skrbništvu in je upal, da bo zasedel to mesto, pa je bil na lestvici precej za menoj. Diplomom je dobil še pod fašizmom, na takratni šoli za profesorje telesne vzgoje, ki je trajala tri leta in je vzgajala v dokaj fašističnem duhu. On mi je nasprotoval.

S kolegi profesorji pa sem imel dobre odnose, nihče mi ni nič očital, niti spodrsilja-jev v italijanščini, niti zaradi moje slovenskega naglasa. Z ravnatelji ravno tako nisem imel težav, spoštovali so me in mi zaupali odgovornost, da sem skrbel za disciplino. Profesorji so bili v glavnem z Goriškega, nekaj jih je bilo tudi iz drugih italijanskih dežel, predvsem z juga. Čeprav sem pri pouku telovadbe zahteval disciplino, so me tudi dijaki kljub strogosti spoštovali. Tudi oni mi niso očitali slabe izgovarjave italijanščine.

Težave sem imel le v prvih letih, pisali so jih v slovenščini in italijanščini. Bili so to sinovi znanih slovenskih goriških levčarjev. Zanimivo pa je, da z italijanskimi levčarji na šoli - profesorji, dijaki in starši - nisem imel težav. Ravnatelj in profesorji mi tudi niso nasprotovali, ko sem organiziral tekmovanja med goriškimi višjimi šolami in nanje povabil tudi eno šolo iz Slovenije, pa tudi eno z Videmskega. To je bilo v 70. letih. Medšolska mednarodna tekmovanja so bila kar odmevna tudi v časopisih. Pri nagrajevanju novogoriških šol sem rabil slovenščino, nasprotovanj ni bilo.

in to z nekaterimi dijaki Slovenici, ki so poznali moje ideološko prepričanje, in nekaj napadov je bilo tudi v člankih Primorskega dnevnika, zlasti ko so zvedeli za moje medvojno članstvo v do-

mobranstvu. Do napadov name v Primorskem dnevniku pa je prišlo, zlasti ko sem na listi lipo-ve vejice kandidiral za pokrajinskega svetovalca in opravljal en mandat to funkcijo. Omenjeni dijaki so na zunanja vrata telovadnice nekajkrat napisali "sodelavec okupatorja", "izdajalec" in podobne izraze. Na-

Odločil sem se. S pomočjo profesorja Mirka Fileja, ki je bil tudi v odboru Katoliškega prosvetnega društva in prefekt v Alojzijevišču, sem marca 1961 ustanovil Športno združenje Olympia, ki deluje še danes.

pisali so jih v slovenščini in italijanščini. Bili so to sinovi znanih slovenskih goriških levčarjev. Zanimivo pa je, da z italijanskimi levčarji na šoli - profesorji, dijaki in starši - nisem imel težav. Ravnatelj in profesorji mi tudi niso nasprotovali, ko sem organiziral tekmovanja med goriškimi višjimi šolami in nanje povabil tudi eno šolo iz Slovenije, pa tudi eno z Videmskega. To je bilo v 70. letih. Medšolska mednarodna tekmovanja so bila kar odmevna tudi v časopisih. Pri nagrajevanju novogoriških šol sem rabil slovenščino, nasprotovanj ni bilo.

Na mojo pobudo je zavod Galilei nekaj let prirejal tudi štafeto 50 x 1.000 m po mestu Gorica in okolici, po 50 dijakov za vsako šolo, vsak je pretekel po 1.000 metrov. Začeli smo s 50 km, marsikatera šola pa ni premogla toliko atletov, tako da smo potem znižali na 30 km, kar je pomenilo 30 dijakov. Organizacija je bila še kar zahtevna. Veliko dela je bilo s prošnjami, s skrbjo za varnost, z nadzorom na cestah, zdravniško pomočjo itd. Proga se je začela pri šoli Galilei, vodila je na Livado, v Podgoro, Ločnik, Štandrež in se vila še po

nekaterih mestnih ulicah.

Ko sem prevzel pouk na zavodu Galilei, sem tudi organiziral udeležbo dijakov na pokrajinskih smučarskih tekmah, česar prej niso delali. Nekateri so se uvrstili tudi na državno tekmovanje. Organizirali smo tudi tekmovanja goriških višjih šol v odbojki; dijake sem pripravljajal za lahkootleško pokrajinsko prvenstvo višjih šol. Nekaj let smo bili pokrajinski prvaki in smo se udeležili dežel-

gel doseči.

Očitki so me začeli spremljati v Gorici, ko sem začel poučevati. Prvi očitek, češ da sem udeleženec "zločinov" na Sv. Urhu, mi je menda leta 1952 javno izrekel gospod K. iz Pevme. Tožil sem ga in izjavo je moral javno preklicati. Drugič mi je prof. B. vpriču drugih profesorjev javno rekel "kolaboracionist z okupatorjem". Tudi prof. B. je moral svoje izjave javno preklicati. Leta

1969 je odvetnik Avgust Sfiligoj izdal knjigo o SDZ-ju, v kateri mi je "posvetil" kar nekaj strani očitkov. Med njimi je bil stavek "Kaj pa Ravnika - Podbevškova knjiga Sveti Urh"? Zaradi vsega, kar je bilo napisane-ga v knjigi, sem nameraval odvetnika Sfiligoja tožiti. Da bi pričal meni v prid, se mi je na sestanku v Gorici sam ponudil tudi znani tržaški komunist Karel Šiškovč. Vendar sta me dva voditelja naše katoliške strani nagovarjala, naj tega ne storim. Tudi Šiškovč mi je pozneje v telefonskem sporočilu dal vedeti, da so mu v Ljubljani "odsvetovali" pričanje meni v prid. Zadnji namig na moje medvojno delovanje je v knjigi Marjana Terpina Paller iz Brd (2010), v kateri navaja tudi prej omenjeni stavek iz Sfiligojeve knjige. Kaj očitke knjigi, ki jo je o Sv. Urhu napisala Štefanija Ravnika Podbevšek?

V knjigi je veliko pretiravanj, pa tudi netočnosti, natančneje na račun posadk predvsem v Dobrunjah, na Sv. Urhu in deloma tudi v Devici Mariji v Polju. To velja za čas vaških straž do kapitulacije Italije 8. septembra 1943, pa tudi za leti po nastanku domobranstva od septembra 1943 do konca vojne.

Bil sem res član vaše straže v Polju, toda sem bil zelo malo prisoten v vojašnici, ki je bila v prosvetnem domu, kjer nisem niti spal, ker sem bil velikokrat odsoten zaradi svojih kurirskih poti med Ljubljano in Gorico. O tem sem že več povedal v prejšnjih intervjujih. Zato prav zelo malo vem o dogodkih, ki jih Podbevškova opisuje za obdobje vaških straž.

Ko pa je nastalo slovensko domobranstvo, nisem nikoli bil v domobranski četi v Devici Mariji v Polju, ampak sem deloval v obveščevalnem centru slovenskega domobranstva. Najprej sem se od novembra 1943 šolal v Ljubljani, nato pa sem delal na tere-nu, najprej v Grosupljem in nato v Šentvidu pri Stični. To je bilo od januarja do maja 1944, ko me

je aretirala gestapo z obtožbo, da sem član "črne roke". Zaprt sem bil do konca februarja 1945. Pri zaslišanju, ki je bilo v slovenskem jeziku, mi je slovenski gestapovec, neki Dolinar iz Litije, omenil mojo pripadnost "črni roki". Takrat sem tudi prvič slišal za "črno roko", kar

sem mu tudi povedal, in me potem niso več zasliševali. Podbevškova mi med drugim očita, da sem bil prisoten pri mučenju zapornika pri Sv. Urhu, a sem takrat bil v zaporu gestapa. Kot rečeno, do danes mi ni še uspelo, da bi bil kdaj na Sv. Urhu.

/konec
Erika Jazbar

Očitek oziroma blatenje, da sem sodeloval pri "mučenjih" na Sv. Urhu, so mi po vojni v Gorici nekajkrat navrgli. (...) Pri svoji vesti ponovno prisežem, da na Sv. Urhu sploh nisem nikdar v življenju bil.

in Sv. Urh Štefanija Ravnika Podbevšek (1966), sem leta 1993 želel od blizu videti cerkev sv. Urha. Pa se mi ni posrečilo niti takrat. Prav na križišču, kjer se od glavne ceste v Dobrunjah odcepi pot na griček s cerkvijo, se mi je pokvaril avto, v katerem sta bila tudi moja žena Cirila in brat Marjan, ki je živel v Kranju. In zaželenega cilja tudi takrat nisem mo-